

[LES DADES]

DINÀMICA NORMALITZACIÓ-SUBSTITUCIÓ
A LES ILLES BALEARS

Bernat JOAN I MARÍ

Catedràtic de Llengua Catalana de l'IES Santa Maria d'Eivissa

I. LA DIALÈCTICA DEL GOT MIG PLE O MIG BUIT

Els diagnòstics globals que, de tant en tant, es fan sobre la situació de la llengua catalana, i els papers que aquests solen generar, tendeixen a moure's dins una dialèctica *optimisme-pessimisme*. Per això, també existeix una certa tendència a presentar el procés de normalització lingüística (o el de substitució lingüística, segons l'angle des del qual s'observi el tema) a través del símil de presentar el got com a mig ple (optimistes) o com a mig buit (pessimistes).

La qüestió és prou més complexa i entenem que fóra millor d'evitar aquest tipus de dialèctica simplificadora, que poc contribueix a explicar la realitat i a fer-la entenedora. Entenem que existeixen arguments —sostenibles amb dades estadístiques, que avui dia sembla l'única estratègia vàlida per defensar quelcom en sociologia— per afirmar que el procés vers la normalització de la llengua catalana avança; de la mateixa manera que existeixen arguments per dir que es produeix un retrocés. Des de fa anys, en el si de la nostra societat coexisteixen processos que resulten favorables per a la normalització de l'ús de la llengua amb d'altres que accentuen el perill de substitució lingüística. Entre els primers tenim: l'augment de la producció literària, tant en quantitat com en l'aspecte qualita-

tiu; la presència cada cop més ferma de la llengua catalana als mitjans de comunicació de masses; l'assentament del català com a llengua vehicular dins el sistema educatiu —menys ferm a les Illes Balears que no al Principat de Catalunya, però més que a la resta de territoris de llengua catalana—; la presència del català dins els òrgans de l'administració, etc. Entre els processos que accentuen el perill de substitució lingüística trobam: la massiva immigració i els pocs mecanismes d'integració sociolingüística de què disposa la nostra societat; el manteniment de tota una sèrie de pautes d'ús diglòssiques —especialment en els àmbits d'ús informal de la llengua—; la poca permeabilitat a l'ús del català per part d'empreses i d'organismes que tenen la seu central fora dels territoris de llengua catalana; el sorgiment en l'àmbit polític de focus neolerrouixistes, etc. El primer grup de factors —amb d'altres que no hem esmentat i amb alguns que probablement ni tan sols han estat detectats— empenyen el procés de normalització de la llengua, mentre que el segon grup posa pals a les rodes del procés de normalització. En aquest segon grup, òbviament també hi trobaríem factors que no hem esmentat i probablement d'altres tampoc detectats.

No es pot afirmar, per tant, alegrement, que el procés de normalització del català va bé o va malament, sense matisar l'observació. D'altra banda, i en relació amb les dades estadístiques, també podem esmentar que en trobaríem per demostrar l'existència de qualsevol dels pols de tensió en aquest procés sociolingüístic. Per tant, a grans trets, només ens serveixen per oferir versions més o menys parcials de quina és la situació sociolingüística actual al nostre país. La realitat, però, sol ser prou més polièdrica que els models parcials que els científics socials construeixen per tal d'intentar explicar-la.

2. LA CARCASSA LEGAL PER A LA LLENGUA

Al llarg dels últims dos segles, el català ha estat una llengua llargament perseguida pels estats espanyol i francès. Francesc Ferrer i Gironès, a *La persecució política de la llengua catalana*,¹ féu una extraordinària recopilació de lleis, decrets, edictes, etc. que prohibien o entrebancaven l'ús de la llengua catalana. Resta, per tant, fora de tota discussió que la llengua catalana ha estat una llengua perseguida per diversos poders polítics, i que cal atribuir a aquesta persecució secular la situació actual de anormalitat en què es troba la nostra llengua.

Amb la transició del franquisme a la monarquia parlamentària, es va optar per un pseudoreconeixement de la pluralitat nacional de l'Estat. A l'hora d'elaborar la Constitució espanyola vigent actualment, es recorregué a tota una sèrie

1. FERRER I GIRONÈS, Francesc (1985): *La persecució política de la llengua catalana*. 2a edició. Barcelona: Edicions 62, 1986.

d'equilibris semàntics que dugueren com a conseqüència profundes indefinicions. Es parla, per exemple, de nacionalitats i regions, però no s'especifica per enlloc què són ni quines unitats pertanyen a cada grup (i, encara menys, si les regions ho són de nacionalitats o si ambdues mantenen un mateix tipus d'estatus en relació amb l'ens polític anomenat Espanya). En la mateixa línia, el castellà és proclamat llengua oficial de l'Estat i la resta de «llengües espanyoles» poden ser oficials a les comunitats que així ho decideixin. No es diu per enlloc quines són aquestes «altres llengües» ni quins territoris abasten.

Fruit de tot plegat, tenim actualment una profunda divisió legislativa en relació amb la llengua catalana. En alguns territoris no té cap tipus de reconeixement oficial: tal és el cas de Catalunya Nord —sota sobirania francesa—, de la Franja de Ponent —administrativament aragonesa— o de l'Alguer, a Sardenya. Al País Valencià, la llengua hi és cooficial, sota la denominació de *valencià*, a les comarques de llengua catalana. El país pateix, així mateix, una política genocida contra la llengua, emanada de les pròpies institucions autonòmiques i afegida a la que prové directament dels òrgans centrals de l'Estat. Al Principat d'Andorra, malgrat l'oficialitat exclusiva del català, la pressió demogràfica i l'escàs volum de l'Estat provoquen nombrosos problemes que entrebanquen un ús social normal de la llengua. I al Principat de Catalunya, on sembla que la situació sociolingüística mostra més avanços favorables al català, també s'hi poden observar símptomes substitutoris que recorden prou els que apareixen a la resta del país.

Les Illes Balears es troben, en l'aspecte legal, en una situació que podríem qualificar com a intermèdia entre la del Principat i la del País Valencià. Pel que fa a la dinàmica *unitat de la llengua-secessionisme*, el català és reconegut com a llengua pròpia de les Illes, però s'hi afegeix una referència a la necessitat de promoure'n les variants illenques. (A l'Estatut del Principat, òbviament, no hi ha cap ni una referència a les variants del català pròpies d'aquella comunitat auto-heterònoma.) Malgrat reconèixer la unitat de la llengua, doncs, es deixa la porta oberta a la difusió d'uns determinats tics secessionistes.

Com a consideració general —i, per tant, també aplicable a les Illes Balears—, hem de tenir en compte en quines condicions s'han produït els processos de normalització lingüística que han funcionat —els casos de normalitzacions reeixides— per comprovar que, entre nosaltres, no és possible assolir, amb les regles del joc actuals, la normalització plena de la llengua. De manera sistemàtica, la llengua va lligada amb el poder polític propi i autocentrat per a la comunitat lingüística. En el nostre cas, la divisió entre estats aliens i la inexistència de sobirania pròpia per als Països Catalans fan poc previsible que, si no es canvien aquestes regles, el català pugui esdevenir una llengua amb un ús normal.

A les Illes Balears, les necessitats mínimes perquè un procés de normalització lingüística pugui reeixir, quant a l'estatus legal i polític, no estan ni de bon tros cobertes (com tampoc no ho estan, en gradacions diferents, a la resta de països de llengua catalana). A les Illes encara es funciona amb la Llei de normalització

lingüística aprovada l'abril de 1986, amb totes les seues mancances, i només s'hi han fet algunes correccions a l'alça dins l'àmbit de l'ensenyament i, en aspectes concrets, dins l'àmbit del comerç.

Però no cal que ens estenguem en detalls que, d'altra banda, poden arribar a constituir meres anècdotes, perquè allò que resulta fonamental per a la normalització de la llengua és que aquesta tengui al darrere unes estructures d'estat pròpies per poder bastir una política lingüística autocentrada.²

Dins l'heteronomia existent, ens permetem de proposar un mesurador polític per determinar en quin grau cadascun dels nostres països es pot considerar autònom (prenent com a exemples el Principat, el País Valencià i les Illes Balears). Seguint el model que proposam, el grau d'autonomia de cada país es pot relacionar amb el sistema de partits polítics. Si existeix una coincidència entre els partits que hi manen i els partits que governen a l'Estat, no hi ha cap tipus d'autonomia. Aquest seria el cas del País Valencià, que, des de la implantació de l'Estatut, ha estat governat pels mateixos partits que, en etapes no del tot coincidents, també han governat a Madrid. El Principat hauria estat, tradicionalment, en la nostra història recent, el més autònom dels països catalans, tot i que aquest grau d'autonomia podria ser discutible, atenent el tipus de relacions que es puguin establir —d'autonomia o dependència— entre el PSC i els socialistes espanyols. Actualment, al Principat governa un tripartit, on dos dels membres no guarden relació amb d'altres forces de l'Estat, i un hi té una relació suposadament autònoma. Les Illes Balears ens ofereixen un model força més acostat al del País Valencià que no al del Principat de Catalunya: si bé el Partit Socialista de Mallorca, el Pacte Progressista d'Eivissa i la COP de Formentera han participat en un Pacte de Progrés d'esquerres, ecologista i nacionalista (1999-2003) i ara Unió Mallorquina té un acord de govern amb el PP i la presidència, com en l'anterior legislatura, del Consell de Mallorca, les regnes del poder han estat invariablement en mans del PP (abans AP) o del PSOE (amb les gotes de PSIB que li calguin per no diluir-ne del tot la balearitat).

Ens movem, doncs, en un context polític del tot fragmentat que no ens permet de bastir la carcassa legal necessària per assolir la plena normalització per a la llengua catalana. Tenen més ben reconeguts els drets lingüístics els catalanoparlants del Principat que no els de les Illes Balears, i aquests ho tenen millor pel que fa a l'exercici dels drets lingüístics i culturals que no els valencians.

Caldria explorar, en vista a assolir que tots els catalanoparlants gaudissin d'uns drets lingüístics equivalents, un model semblant al de la Carta de la llen-

2. Entenem que ho hem demostrat a bastament resseguint processos de normalització lingüística a l'Europa del segle XX. Vegeu JOAN I MARI, Bernat (1996): *Les normalitzacions reeixides. Aproximació a l'estudi de la construcció de llengües nacionals a l'Europa del segle XX*. Barcelona: Oikos-Tau; vegeu també JOAN I MARI, Bernat (2002): *Normalitat lingüística i llibertat nacional*. València: Tres i Quatre.

gua neerlandesa, signada per Holanda i per Bèlgica (dos estats a favor del neerlandès); però, mantenint les estructures polítiques actuals, és poc pensable que Espanya i França (dos estats contra el català) arribin a signar cap tipus de document d'aquestes característiques.

3. SOBRE EL PRESTIGI SOCIAL DE LA LLENGUA

La despenalització de l'ús del català en la majoria d'àmbits des de la implantació a Espanya de la monarquia parlamentària ha comportat l'afiançament d'alguns suports imprescindibles per al futur de la nostra llengua. Probablement, el més important d'aquests suports ha estat l'augment del prestigi social del català.

Durant la dictadura franquista es donava una situació *diglòssica* (en cursiva, parant atenció als malentesos que sol ocasionar l'ús del concepte *diglòssia*) en què el català era considerat més propi de les ocasions informals que no de les formals, més llengua del passat que no pas del futur i més llengua privada que no llengua pública. Aquest esquema diglòssic, en la nostra història recent, ha estat més potent al País Valencià i a les Illes Balears que no al Principat. La raó hem d'anar a cercar-la en l'estructura social i en la tradició cultural: mentre al Principat, al llarg dels segles XVIII i XIX, es va consolidar una burgesia autònoma amb uns interessos *de classe* clarament diferenciats dels de l'oligarquia que domina(va) l'Estat espanyol, ni el País Valencià ni les Balears no varen generar una classe dirigent que fos mínimament autònoma de l'espanyola. Això implicà que, mentre el català era reivindicat com a llengua nacional per un ampli espectre de la classe dirigent principatina, no passava de ser considerat un patuès local (o un mosaic més o menys bigarrat de patuesos locals) per part de la classe dirigent valenciana o balear.

Ha estat a partir de la transició a la democràcia que s'han pogut observar alguns símptomes de canvi en aquesta percepció de la realitat lingüística i cultural. L'empenta d'alguns sectors més dinàmics de la societat civil de les Balears, ja al final del franquisme, va sembrar la llavor que permeté de canviar el sistema diglòssic d'organització dels usos i de les actituds lingüístiques a les Illes. L'oficialització de la llengua per l'Estatut d'autonomia, la producció literària en llengua catalana o el fet que la Universitat s'hagi posicionat clarament a favor del procés de normalització lingüística són alguns dels factors que han contribuït a augmentar el prestigi social de la nostra llengua en el si de la societat balear.

Així mateix, s'ha produït, al llarg de la segona meitat del segle XX, un fenomen curiós en relació amb la llengua superposada i la seua consideració. Al llarg de les últimes dècades, les Illes Balears han rebut una nombrosa immigració de procedència espanyola (a la qual, més recentment, se n'hi afegeix de procedent d'altres llocs del món). Aquesta immigració espanyola i hispanoamericana és formada per persones que parlen la llengua superposada, l'espanyol. I aquí entra

en joc un component de classe: els que manen dins la nostra societat parlen majoritàriament català (que, en un esquema *diglòssic*, faria les funcions de llengua B), mentre que les persones que ocupen els estrats més baixos de la nostra societat tenen, majoritàriament, com a llengua pròpia la llengua A, la llengua dominant. Què ocorre quan els que tenen menys pes social parlen la llengua dominant que, a més, de manera generalitzada, no és discutida com a tal? La nostra hipòtesi és que, en amplis sectors de la població balear, la llengua superposada és percebuda com si fossin dues llengües diferents, depenent de qui la parli. Així, hom pot lloar el *bon castellà* d'un actor o d'un presentador de televisió, o fins i tot d'algun polític local; però es dirà, àdhuc despectivament, que el veïnat de la cantonada «xerra *foraster*», per significar que no és un autòcton, *un dels nostres*. Qui presenti una tal percepció d'una mateixa llengua parlada per dues persones diferents, no hi veurà, generalment, cap tipus de contradicció.

4. MÉS ÚS FORMAL I MENYS ÚS INFORMAL DEL CATALÀ

S'ha apuntat repetidament que, mentre augmenta l'ús formal de la llengua, en disminueix l'ús informal. En aquest sentit, les tendències observades a les Illes Balears no presenten grans diferències en relació amb el que ocorre a la resta del domini lingüístic català. En qualsevol cas, hi podem observar unes certes diferències de grau. Per exemple, a les Illes Balears, l'ocupació dels àmbits formals per part de la llengua catalana no és tan potent com al Principat, però la tendència al domini de l'espanyol en els àmbits informals sí que ho és.

Ja hem apuntat que l'augment de la presència del català en els àmbits formals es deu a la despenalització legal, a la presència del català a l'educació (amb especial referència a l'àmbit universitari) i a la producció literària i mediàtica en llengua catalana, entre d'altres aspectes.

La disminució de l'ús informal de la llengua, d'altra banda, se sol atribuir al que en la literatura sociolingüística se n'ha dit *procés de substitució lingüística*. S'ha de tenir molt poca pipella, emperò, per atribuir el domini de l'espanyol en els àmbits informals només a aquest procés. No s'han fet quantificacions sobre la qüestió, però ens podem permetre d'especular-hi una mica. En quines àrees geogràfiques de les Illes Balears s'ha produït substitució lingüística? Realment, hauríem de restringir-la a Palma i els municipis de la badia de Palma, i a la ciutat d'Eivissa. I poc més. No hi ha altres llocs a les Balears on els pares catalanoparlants no hagin transmès la llengua catalana als seus fills.

La segona qüestió que ens hauríem de plantejar és a quines capes de la població ha afectat la substitució lingüística? No a totes, evidentment. L'hauríem de reduir a una certa noblesa vinguda a menys (existent només a Palma), i a nous rics que parlen en espanyol als fills perquè «fa més fi» o «més *piho*». Ens estam referint, per tant, a un percentatge bastant reduït del total de la població de les Illes Balears.

Hi hauríem d'afegir, i comptar-ho també com a part d'aquesta substitució lingüística, les parelles mixtes que usen només l'espanyol amb els fills. I, encara, la persistència de la norma d'ús que fa que, quan en un grup de gent hi ha algun castellanoparlant, els catalanoparlants tinguin la tendència a expressar-se també en castellà.

Tot això no explicaria, ni de bon tros, que hi hagi un percentatge significatiu de gent que no sàpiga català (a Eivissa supera el quaranta per cent) o que la llengua d'ús majoritari al carrer sigui l'espanyol. L'explicació és bastant elemental: allò que s'ha produït, entre nosaltres, no és tant un procés de substitució lingüística com la recepció, sense mecanismes eficaços d'integració, d'una nombrosíssima població immigrada. Per tant, usant els termes amb propietat, no es pot parlar tant de substitució lingüística com de l'existència, a les Illes Balears, d'un canvi demogràfic profund.

Aquest canvi demogràfic, que fins ara no ha revertit a favor de l'equilibri de la llengua catalana, es podria fer revertir fàcilment a favor del procés de normalització lingüística. I això s'aconseguiria a través de l'acollida lingüística dels nous immigrants, molts d'ells procedents de països no hispanòfons. Si des de les institucions autonòmiques i locals es dissenyàs un pla d'acolliment que posàs un èmfasi especial en l'aprenentatge de la llengua catalana, es podria aconseguir fàcilment que la primera llengua oficial de la nostra comunitat *autònoma* que aprenguessin aquests nous immigrants fos el català. Es produiria, doncs, un fenomen que ja resulta pràcticament inexistent entre els autòctons: que hi hauria un gruix de persones, al nostre país, que es podrien comunicar en català però no en espanyol. Davant aquesta nova situació, quina seria (o serà) la reacció dels ciutadans procedents de la primera fornada d'immigració espanyola? Com actuarien, els castellanoparlants que fa anys que viuen al país, que entenen perfectament el català, però que no el parlen perquè, de fet, no en tenen cap necessitat? La resposta és del tot imprevisible, i pensam que tot dependria del grau de cohesió identitària que existeixi entre la primera generació d'immigrants. Tant podria ser, si aquesta cohesió ha esdevingut prou feble, que els hispanoparlants catalanoentenenents se sentissin avergonyits per la major integració sociolingüística dels nous immigrants, com que es produís un augment de la xenofòbia contra àrabs, filipins o senegalesos, que, a més de ser foscos de pell i estrangers, tenguessin la *mania* de parlar-los en català.

En qualsevol cas, dissenyar una bona acollida lingüística que preveïés, abans que res altre, la facilitació de l'aprenentatge del català a la població no catalanoparlant, hauria de constituir una prioritat en el procés de normalització de la llengua catalana. Aquesta prioritat, emperò, és tasca fonamentalment dels càrrecs públics amb responsabilitats en el camp de la política lingüística. Prioritzar unes tasques o unes altres constitueix, doncs, bàsicament, un afer de voluntat política.

5. PER QUÈ ES PARLA CADA COP MÉS CATALÀ A LES AULES I MENYS ALS PASSADISSOS I ALS PATIS?

Durant aquests últims anys, hem pogut detectar un cert descoratjament, sobretot en els grups d'ensenyants més partidaris de la normalització de la llengua catalana dins l'àmbit educatiu. La raó és ben clara, i ha estat repetida manta vegada: sembla que, com més avança l'ús del català a les aules, més en retrocedeix, als propis centres escolars, l'ús informal. El fenomen, per a molts, no té cap explicació aparent i funciona exactament de manera contrària a allò que en principi caldria esperar.

Al nostre entendre, existeixen uns quants elements que ens poden ajudar a explicar aquest capteniment, aparentment de difícil explicació:

- D'una banda, la presència del català a les aules no és tan general com, amb dades oficials a la mà, se'ns vol fer creure. Especialment a l'illa d'Eivissa, hi ha una majoria de centres escolars que no compleixen els mínims d'ensenyament en llengua catalana marcats per la legislació vigent. No cal exagerar, doncs, l'efecte positiu que pugui fer l'encara deficient implantació del català com a llengua vehicular de l'ensenyament a les Illes Balears i Pitiüses.
- En segon lloc, cal apuntar la incoherència existent entre els *curricula* educatius —dissenyats molt majoritàriament des del Ministeri d'Educació i Ciència de l'Estat espanyol— i l'ús del català com a llengua vehicular. A *curricula* hispanocèntrics sembla correspondre'ls més l'espanyol com a llengua vehicular per fer-los avinents als alumnes. Diferent fóra la situació en què el disseny dels propis programes educatius fos fruit de l'establiment d'un model educatiu propi per a les Illes Balears.
- Un tercer element a tenir en compte és que no només el sistema educatiu conforma actituds lingüístiques. Al contrari, entenem que sovint s'ha magnificat la capacitat dels professors d'intervenir en les actituds de la població escolaritzada. Cal comptar-hi, a l'hora de generar actituds, per sobre de tot, la percepció de la vinculació entre llengua i poder, la situació social de la llengua, la valoració que se'n fa dins les famílies o en els cercles d'amics...
- Els parlants de la llengua dominant solen entendre l'ús generalitzat de la seva llengua com quelcom perfectament normal; i, correlativament, l'ús de qualsevol altra llengua com una anomalia. Aquesta percepció de drets i deures, a grans trets, constitueix l'altra cara de la moneda de la manca d'autoestima que sovint pateixen els parlants de les llengües minoritzades.

Molt sovint, les actituds xovinistes que presenten una part dels membres de la comunitat escolar que tenen com a habitual la llengua superposada passen del tot desapercebudes als educadors i als responsables de planificar l'activitat educativa. Tothom ja ha après, a grans trets, que de l'educació se n'espera una millora en les actituds dels estudiants (no se sol dir res del professorat) envers l'ús de la llengua catalana. Per tant, allò *políticament correcte*, dins l'aula i en relació amb situacions formals, és mantenir-hi una actitud favorable. Però aquesta pot transformar-se radicalment en les relacions personals entre els joves, a través dels efectes de la pressió grupal. És precisament a causa de la pressió grupal que s'afermen les actituds més desfavorables envers l'ús de la llengua catalana, fet que provoca que els centres, sobretot els d'ensenyament secundari, funcionin en la llengua en què funcionin, constitueixin focus actius d'espanyolització lingüística del jovent.

A les Illes Balears, l'escola està guanyant, de mica en mica, la batalla de l'ús del català com a llengua vehicular al nivell formal, però està perdent la batalla de la transformació de les actituds lingüístiques i de l'establiment d'unes normes d'ús favorables a la llengua catalana. Aquestes disfuncions afecten també el professorat. Tenim, per primera vegada en la nostra història, una generació de professors joves que imparteixen les classes en català —perquè l'han après a la facultat, han fet cursos de llengua i/o s'han reciclat en llengua catalana i cultura de les Balears—, però que usen l'espanyol com a llengua més habitual d'intercanvi amb els seus companys de feina i com a llengua usual en la comunicació informal amb l'alumnat. Aquest fenomen, pràcticament impossible de trobar en els professionals de l'ensenyament que tenen més de trenta o trenta-cinc anys, es troba en expansió entre els més joves: impartir les classes en català és quelcom que va incorporat al *xip* laboral, però que no forma part de la pròpia quotidianitat, del propi capteniment personal fora del lloc de treball.

D'aquest fenomen se'n poden fer, de tota manera, dues lectures: una de positiva i una altra de negativa. La lectura positiva fóra que com més va més es té assumit que uns determinats àmbits (pocs, però importants) es van guanyant per al català. Si algú que no funciona en català en la seua vida privada hi imparteix les classes vol dir que té assumit que l'ensenyament s'ha de vehicular en llengua catalana. I això resulta positiu per al procés de normalització lingüística en la mesura en què usar el català ja no depèn de la bona voluntat o de la pròpia inclinació personal a fer-ho, sinó de l'engranatge institucional, de les pautes d'ús en procés de generalització dins el sistema educatiu.

La lectura negativa ens mostra la dissociació entre l'ús del català i el capteniment en la pròpia vida quotidiana. En la mesura en què aquesta situació s'intensifiqui, l'ús formal del català pot anar-se convertint en quelcom cada vegada més artificial, més forçat. I aquest fet és el que ens podria menar a un procés irreversible d'irlandització. Recordem que, a Irlanda, a partir del 1920, amb la independència del país, es va produir un augment del coneixement de la llengua gaèlica, però

Cap d'aquestes dues circumstàncies no es donen en el cas de la llengua catalana: el seu territori està dividit entre dos estats —l'espanyol i el francès—, cadascun dels quals té una llengua —i només una— íntimament lligada a la pròpia identitat nacional. I, d'altra banda, no podem comptar amb cap poderós estat veí que, amb el català com a llengua pròpia, ens pugui fer de rerepaís.

Ens haurem d'emmirallar, doncs, en el segon grup de comunitats que han normalitzat la pròpia llengua, és a dir, aquelles que ho han fet a través de l'assoliment d'un estat propi. Des de l'instrument que constitueix un estat propi es pot dissenyar una política lingüística autocentrada i alterar les regles del joc desfavorables a la normalització de l'ús de la llengua.

7. SOBRE LA COHESIÓ LINGÜÍSTICA

L'estandardització del català i la reducció del secessionisme i dels prejudicis lingüístics interdialectals van íntimament lligades a les cotes de poder polític —i, per tant, de poder per planificar sobre la llengua— existents al país. Sobre el català, a les Illes Balears, hi planen diversos elements de descohesió lingüística:

- El ròssec històric provocat per l'analfabetisme en la pròpia llengua i per les rèmores de la diglòssia interlingüística.
- Els prejudicis interdialectals existents entre les diverses illes.
- El secessionisme, feble però no del tot eradicat, existent entre nosaltres. En relació amb el secessionisme, emperò, cal apuntar que, contràriament a allò que es podria percebre a través d'una observació superficial, és més un tret dels al·lòctons no integrats lingüísticament que no pas dels autòctons. L'únic cop que aquest fet ha estat quantificat ens trobarem que, a Eivissa i Formentera, hi havia devers un quaranta per cent de la població que, en graus diferents, dubtava que eivissenc i català fossin la mateixa llengua. D'aquest quaranta per cent, devers el noranta per cent eren hispanoparlants. Els catalanoparlants secessionistes constitueixen, doncs, una exigua minoria.³
- El paper dels mitjans de comunicació, a les Illes Balears, resulta majoritàriament favorable, tret d'honroses excepcions, al manteniment de l'actual estatus desigualitari per a la llengua i dels prejudicis lingüístics que se'n deriven.

3. Vegeu JOAN I MARÍ, Bernat (ed.) (1991): *Llengua i educació a Eivissa*. Eivissa: Grup de Treball de Sociolingüística Aplicada del Centre de Professors d'Eivissa; Ed. Can Sifre.

Quant al procés d'estandardització, es plantegen, així mateix, diversos problemes. En primer lloc, la manca d'autonomia de pensament, d'autocentrament, per part d'aquells que han de planificar l'estàndard lingüístic. No existeix un model d'estàndard català —o de català comú— desvinculat de la interferència de l'espanyol.

A les Illes Balears, l'estàndard que es promou, especialment des dels mitjans de comunicació més influents, sol ser sentit per una part important de la població com una varietat lingüística aliena. Això resulta parcialment conseqüència de la promoció d'un model inadequat, però en part també ho és de la manca de poder polític propi per imposar l'estàndard. Així, mentre que per als hispanoparlants els mots *chico*, *zagal* i *muchacho* són aproximadament sinònims, per als catalanoparlants *noi*, *al·lot* i *xiquet* són la manera de dir un mateix concepte que tenen al Principat, a les Illes Balears i al País Valencià. L'exemple demostra la feblesa del nostre procés d'estandardització.

La regionalització autonòmica dels *mass media* constitueix un handicap per a l'estandardització de la llengua catalana. Ni el model lingüístic de TV3 ni, per descomptat, el de TVV no resulten els adequats per a un estàndard nacional. Com tampoc no ho són el de la majoria de ràdios ni dels mitjans escrits.

8. SOBRE LA PROJECCIÓ INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA

Actualment, la projecció internacional de la llengua catalana presenta un caire fonamentalment culturalista. Existeixen lectorats de català en una pila d'universitats europees i americanes. Com més va més estudiants europeus i americans de filologia romànica o hispànica aprenen una mica de català entre les matèries optatives, i els nostres escriptors més destacats també són cada vegada més traduïts a d'altres llengües.

Els cercles als quals arriba més la projecció exterior de la llengua i la cultura catalanes són, doncs, universitaris i cultes. Popularment, emperò, al nostre continent i illes adjacents, existeix un coneixement bastant precari sobre la nostra identitat lingüística i cultural diferenciada. Això ocorre perquè l'existència de les llengües va lligada a l'existència dels estats: allí on hi ha noves demarcacions frontereres i una sobirania pròpia, hi pot haver una llengua independent; allí on no es donen aquests condicionaments polítics, l'existència de la llengua no hi troba la llecor adequada. Per això, a Europa, no es dubta de l'existència de l'irlandès, parlat per poc més de trenta mil persones, però es desconeix l'existència de la llengua catalana, parlada per entre vuit i nou milions d'europeus.

9. LA UNIÓ EUROPEA, UN SALVAVIDES PER AL CATALÀ?

Com que els catalans vàrem ser els primers europeistes de l'Estat, durant llargues etapes hom ha mostrat una confiança ingènua en una Europa que havia de constituir una mena de panacea per solucionar tots els nostres mals col·lectius. En veure el model d'Unió Europea que es va perfilant, emperò, aquesta confiança gratuïta ha anat minvant.

Malgrat tot, resulta molt difícil d'imaginar un futur model de política lingüística per al català desvinculat d'Europa. Caldrà esmerçar esforços, per tant, per bastir unes regles del joc, en el si de la Unió, que siguin favorables al manteniment del conjunt del patrimoni lingüístic dels europeus.

Dins l'actual Europa, existeix un model que entenem que als membres de la comunitat lingüística catalana ens ha d'interessar particularment: el de la Carta de la llengua neerlandesa, a la qual ja ens hem referit més amunt. Aquesta Carta constitueix un tractat entre Holanda i Bèlgica per garantir la igualtat de drets lingüístics de tots els ciutadans neerlandòfons, independentment de quin sigui l'estat al qual tenguin adscrita la ciutadania. Es parteix, doncs, del principi que tots els ciutadans de la comunitat lingüística —dividida, en aquest cas, entre dos estats diferents— han de poder gaudir dels mateixos drets lingüístics. Dins la Unió Europea, aquest model es podria generalitzar, atenent el fet de la permeabilitat transfronterera de moltes llengües: juntament amb el neerlandès, hi trobam l'èuscar, el galaicoportuguès, el gaèlic, el frisó, el finès, l'occità i el mateix català, entre d'altres.

La generalització d'aquest model requereix, emperò, canvis profunds en la política lingüística de la Unió Europea. Ara com ara, perquè es pogués promulgar una Carta de la llengua catalana semblant a la neerlandesa, caldria:

- que l'Estat espanyol assumís el català com a llengua pròpia de l'Estat (assumpció que veiem molt difícil);
- que l'Estat francès assumís el català com a llengua pròpia de la República (encara més difícil), i
- que els estats espanyol i francès signassin un tractat de cooperació per oficialitzar i promoure la llengua catalana.

Reduït a l'absurd, doncs, es veu clarament que l'única sortida passa per l'existència d'un estat propi que defensi els drets lingüístics dels catalans en el marc de la Unió Europea.

10. EVOLUCIÓ PARADIGMÀTICA DEL CATALÀ A LES BALEARS

A grans trets, i amb totes les precisions que calgui, els processos sociolingüístics que tenen lloc a les Balears ens poden servir per fer una extrapolació paradigmàtica d'allò que ocorre en el conjunt de la comunitat lingüística catalana. Com hem anat exposant al llarg del present paper, ens trobam amb elements que operen de manera favorable per al manteniment de la llengua catalana i d'altres que hi operen en contra. Entre els primers destaquen els següents:

- L'augment de l'ús de la llengua catalana en els àmbits d'ús formal, que ha trencat la secular diglòssia interlingüística de les nostres Illes. Actualment, el català i l'espanyol es disputen la primacia de l'ús lingüístic tant en els àmbits formals com en els informals, com correspon a l'esquema d'un conflicte lingüístic ben definit.
- S'ha produït, així mateix, un augment de la producció cultural en llengua catalana: la majoria dels llibres que es publiquen a les Balears són escrits en català, els grups musicals usen la llengua pròpia per a l'activitat creativa, etc.
- Ha augmentat, així mateix, el consum de productes culturals en llengua catalana entre la població de les Illes Balears i Pitiüses.
- La llengua catalana ha guanyat terreny dins un àmbit tan clau com l'educació. El català és considerat la llengua vehicular del nostre sistema educatiu i, legalment, a cada centre escolar no universitari, almenys el cinquanta per cent de l'activitat acadèmica s'ha de vehicular en llengua catalana.
- El català, de mica en mica, va esdevenint una llengua necessària per entrar a treballar a l'administració, o per entrar a molts d'altres sectors del mercat laboral.
- El secessionisme lingüístic, al llarg de la transició, ha estat arraconat, a les Illes Balears, fins al punt que avui dia el segment més important de secessionistes es troba entre la població immigrada de parla espanyola.
- Les elits polítiques i econòmiques locals són catalanoparlants, encara que, de manera generalitzada, no siguin catalanocèntriques.

Aquests factors, i d'altres que operen en la mateixa línia, constitueixen el pol de tensió que, en la societat balear, actua d'una manera favorable al procés de normalització de la llengua catalana. Trobam, emperò, a l'altre costat de la balança, factors que operen decididament en contra d'aquest procés:

- La transformació demogràfica de la nostra societat, que fa que poc més d'un terç de la població de les Illes Balears no sigui catalanoparlant.
- La manca dels mecanismes imprescindibles per incorporar la població nouvinguda a la comunitat lingüística catalana. La integració sociolingüística constitueix un procés gairebé natural, mai no discutit, als països amb una llengua plenament normalitzada i, en canvi, passa per un camí ple d'entrebancs a les comunitats lingüístiques subordinades. La no integració sociolingüística de bona part dels immigrants perjudica la societat en el seu conjunt, però resulta especialment perjudicial per a les persones que no s'integren sociolingüísticament.
- El manteniment, entre bona part de la població autòctona, de les normes d'ús diglòssiques favorables a l'ús de l'espanyol en presència de qualsevol persona que parla aquesta llengua.
- La pervivència de prejudicis envers la llengua catalana, tant entre la població autòctona com, sobretot, entre la població al·lòctona de l'arxipèlag.
- El domini de l'espanyol, a causa de tots aquests factors, en la majoria dels usos informals de la llengua, i en una part dels usos formals. Tot plegat, ofereix una imatge pública de domini abassegador de l'espanyol.
- Malgrat els progressos en l'ús del català a l'administració, existeixen institucions pràcticament impermeables al procés de normalització lingüística, com ara l'Administració de justícia, els cossos i forces de seguretat de l'Estat, i bona part del funcionariat de les Illes.
- A l'àmbit educatiu, existeix un enquistament de potents bosses, especialment a l'illa d'Eivissa i a les àrees costaneres de Mallorca, on el català és només una llengua virtual.
- Durant aquests darrers anys, a l'àmbit polític, proliferen perillosament, a Mallorca i a Eivissa, iniciatives de caire neolerrerouista, manifestades a través de grups que reivindiquen el dret al monolingüisme espanyol, l'arraconament del català i el secessionisme lingüístic.

Ens trobam, per tant, amb potents pols de fricció, propis de l'esquema d'una situació de conflicte lingüístic profund: uns en la línia de la normalització lingüística; uns altres que operen per la substitució de la llengua catalana. Molt sovint, la mediatització ideològica que se'ns imposa des de l'Estat impedeix observar algunes qüestions elementals:

- Que per *normalitzar* una llengua cal *desnormalitzar-ne* una altra, és a dir, que fer cada cop més normal l'ús de la llengua catalana en el si de la nostra societat passa per fer-hi cada vegada més anòmal l'ús de l'espanyol.

- Que és possible que, en el multilingüisme existent dins la societat baleàrica, allò que desafavoreix l'espanyol no desafavoreixi el català. Des que un pròcer de la Renaixença va dir que els catalans només volien una humil cadira al costat del *tron* de l'espanyol, sembla com si les lesions a l'espanyol suposassin automàticament un damnatge per al català. Només la interferència pot explicar aquestes consideracions que, d'altra banda, resulten molt habituals entre nosaltres.

Que a les àrees turístiques de les Balears sigui relativament habitual trobar establiments que no poden atendre els clients ni en català ni en espanyol, però que sí poden fer-ho en anglès o en alemany, no resulta especialment perjudicial per al procés de normalització del català. En aquest sentit, hauríem de posar en quarantena la consideració que Eivissa és l'illa que es troba en una situació sociolingüística més precària, perquè, efectivament, és l'illa que presenta un percentatge d'ús més baix del català, però també és l'illa on hi ha un percentatge més elevat de gent que desconeix completament l'espanyol.

Hem d'establir, doncs, nous paràmetres, més objectius, per avaluar la complexa situació sociolingüística existent a les Illes Balears, així com la seua evolució més previsible. Fóra també important que aquests nous paràmetres de mesura i anàlisi es posassin al servei no només de l'observació científica, sinó també de la planificació lingüística.